Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie. 2. 1979.

Terje Halvorsen

NKP's venstredreining og Herøya-aksjonen 1948

I TFAH nr. 2/77 har Paul Knutsen en artikkel basert på sin hovedoppgave i historie om Herøya-aksjonen for kortere arbeidstid i 1948.[1] Han drøfter også NKP's rolle under aksjonen — og kommer her med flere utsagn som vekker motforestillinger.

To spørsmål er i denne sammenhengen sentrale: 1. Av hvilken karakter var den venstre-dreining som NKP — og da særlig Furubotn-fløyen — slo inn på fra høsten 1947? Var det en dreining til en revolusjonær linje? Og 2. Hvilken sammenheng eksisterer mellom denne venstre-dreiningens karakter og den «gjenreisningsargumentasjonen»[2] HAF-styret begrunnet kravet med? Forenklet og skjematisk kan en si at Knutsen kommer fram til følgende hovedkonklusjoner: Furubotn-fløyens — og dermed NKP's — venstredreining var *ikke* revolusjonær og nådde ikke ut over en plattform som best kan betegnes som «opposisjonell reformisme»[3]. Avgjørende er her at Knutsen finner kontinuitet i synet på hovedmotsigelsen i samfunnet fra den «sosialdemokratiske» fasen 1945—47 og til venstre-fasen. På bakgrunn av dette mener så Knutsen at det bare er logisk at det også fortsatt var kontinuitet når det gjaldt gjenreisnings-ideologien og dens bekjennelser til verdier som økt produksjon, økt effektivitet osv. Denne argumentasjonen var derfor ikke taktisk motivert, men uttrykk for HAF-styrets og NKP's faktiske holdninger, fordi «hele partiet hang avgjørende igjen i sin egen (sosialdemokratiske) produktivitetsideologi»[4].

Var Furubotn-fløyens venstredreining «revolusjonær»?

Knutsen setter opp 2 kriterier for å avgjøre om Furubotn-fløyens venstre-dreining var av «revolusjonær» karakter eller ikke [5]. For det første: synet på hvordan hovedmotsigelsen i

samfunnet gikk. For det andre: synet på overgangen til sosialismen (fredelig/voldelig) og på staten. Av disse to kriteriene vil Knutsen igjen legge størst vekt på det første. Tidsrammen er hele året 1948 — hovedkilden teoritidsskriftet «Vår Vei», som Furubotn-fløyen hadde hånd om.

På det første og avgjørende punktet kommer Knutsen til at det *ikke* skjedde noen prinsipiell endring i synet på hovedmotsigelsen sammenliknet med perioden 1945—47. Hovedskillet gikk fortsatt mellom «monopolkapitalen» og «folket». I 1948-årgangen av «Vår Vei» «finnes *ingen ting* som kan tolkes i retning av at nye klassemessige skillelinjer ble trukket. Hovedmotsigelsen var den samme»[6]. På det andre punktet, overgangen til sosialismen, finner derimot Knutsen at «man (er) i ferd med å distansere seg fra tidligere standpunkter»[7], dvs. fra teorien om den fredelige overgang. Med utgangspunkt i to artikler av hhv. Hans I. Kleven og Arvid G. Hansen finner han likevel at det hersker en viss ambivalens i dette spørsmålet. Han konkluderer derfor med at en heller ikke på dette punktet kan finne noen klar og entydig revolusjonær linje — «så sent som i oktober/november 1948 kan vi . . . spore en *viss uklarhet* angående et prinsippspørsmål i den marxist-leninistiske revolusjonsteori hos et framtredende medlem av den mindretallsfraksjon i partiet som ifølge Terje Halvorsen dreidde lengst til venstre»[8].

Her er det to spørsmål som trenger å avklares: Er dette en dekkende framstilling av Furubotn-fløyens syn på dette tidspunktet? Og: hvor velegnete redskaper til å avgjøre spørsmålet om revolusjonær linje er Knutsens to kriterier?

Når det gjelder fredelig/voldelig overgang til sosialismen, mener jeg Knutsens framstilling *ikke* er dekkende for Furubotn-fløyens plattform under venstredreiningen sett under ett — heller ikke om en stopper seinhøstes 1948. De belegg han gir for «ambivalens» er da heller ikke overbevisende. I artikkelen til Kleven kommer den ifølge Knutsen til uttrykk ved at forfatteren riktignok påpeker at det er proletariatets oppgave å «*knuse, tilintetgjøre* det borgerlige statsapparat», men likevel viker tilbake for å la dette gjelde den norske stat, i det han påpeker om Norge at «så *framtredent* som i de store, mest framskredne kapitalistiske land har utviklingen ennå ikke forløpet»[9]. Men ikke rettere enn jeg kan se mistolker Knutsen her Kleven på en avgjørende måte. Det forbeholdet angående Norge som Knutsen refererer, går på den uthuling av det borgerlige demokrati som ifølge Kleven kjennetegner det mono-

polkapitalistiske stadium av kapitalismen[10]. Noe utsagn om at nødvendigheten av å knuse det borgerlige statsapparat ikke skulle gjelde Norge, kan jeg ikke finne. Tvertimot understreker Kleven flere ganger i artikkelen det samme som Knutsen sier, nemlig at dette er et prinsippspørsmål[11]. Påstanden om «en viss usikkerhet» hos Hansen skyldes at han ikke bruker et sterkere og mer kategorisk uttrykk enn «høyst tvilsomt» om muligheten for en fredelig vei til sosialismen[12]. Snarere enn å uttrykke «usikkerhet» synes jeg dette uttrykker en klar avvisning av muligheten for fredelig overgang. Hansen fortsetter da også: «Utviklingen i den senere tid tyder *avgjort ikke* på at en slik mulighet er til stede i Norge og andre vesteuropeiske land»[13] (min uthevn., TH). I virkeligheten ville «ambivalens» på dette punktet passe dårlig sammen med det andre kilder kan fortelle om Furubotn-fløyens standpunkt til dette spørsmålet. Allerede i mai 1948 hadde Furubotn innskjerpet at det var nødvendig å «avsløre den kapitalistiske stats klassekarakter» og å «*tilintetgjøre* denne stat»[14] (min uthevn., TH), og på høsten 1948 kommer avvisningen av den fredelige vei klart og konsist til uttrykk i en rekke sammenhenger. «Vår Vei» skriver f.eks. redaksjonelt følgende:

> «Arbeiderklassen og det arbeidende folk kan bare seire i forbitret klassekamp. Også overgangen til sosialismen vil føre med seg en tilspissing av klassekampen inntil fienden er tilintetgjort. *Det finnes ingen «fredelig» særskilt norsk vei til sosialismen*, det finnes bare en vei, klassekampens vei, som over arbeiderklassens herredømme, det vil si proletariatets diktatur, fører fram til sosialismen»[15] (min uthevn., TH).

Tilsvarende syn forfektes av to av Furubotns medarbeidere som foretar en drøfting — og avvisning — av teorien om den fredelige vei i et bidrag som er skrevet i november, men trykkes noe seinere[16], det forfektes i organisasonsavisa «Vårt Arbeid»[17], i studietidsskriftet «Studere, lære, kjempe, seire»[18] osv. Ut fra dette synes jeg det ikke kan være tvil om hva som var Furubotn-fløyens teoretiske plattform i dette spørsmålet i denne venstre-fasen. For meg vil videre *dette* være det avgjørende kriteriet for å avgjøre om plattformen er revolusjonær eller ikke[19]. Jeg vil hevde at venstredreiningen i det minste for Furubotn-fløyen innebar en vending til en revolusjonær linje — i prinsippet. Men spørsmålet er komplisert — finnes det overhodet kriterier som både er så entydige og tilstrekkelige at en kan få presise svar, og samtidig så innlysende velegnet at alle vil kunne erklære seg enige i konklusjonen?

Den teoretiske posisjon er selvsagt heller ikke tilstrekkelig kriterium for å avgjøre om et parti fører en revolusjonær politikk. Når det gjelder NKPs, og Furubotn-fløyens politiske praksis i denne perioden, er det ikke foretatt noen systematisk undersøkelse. Knutsens undersøkelse av Herøya-aksjonen er et bidrag til dette — og synes å gi et annet bilde enn den teoretiske posisjon etter mitt, men ikke Knutsens, syn skulle tilsi. Men mer om det siden.

Når det gjelder Knutsens andre, og viktigste kriterium: hovedmotsigelsen i samfunnet, så vil jeg gi Knutsen rett i at det er kontinuitet i Furubotn-fløyens syn fra tida før venstredreiningen og til denne nye venstre-fasen om hvordan de politiske fronlinjene gikk. I begge perioder sto kampen mellom «monopolkapitalen» og «folket», dvs. arbeiderklassen og dens forbundsfeller[20]. Knutsen konfronterer denne skillelinjen med den hovedmotsigelsen han finner i Lenins skrifter — nemlig mellom proletariat og borgerskap — og det manglende samsvar gjør da at han ikke kan klassifisere Furubotn-fløyens plattform som revolusjonær.

Knutsen har rett for så vidt som Furubotn-fløyens syn avspeilte det forhold at de ikke så den proletariske sosialistiske revolusjon i tradisjonell forstand som den oppgave de i første omgang skulle mobilisere massene til. I stedet hadde de en slags prosessmodell — om en vil en slags «tofase-strategi» — der motsetningen i første omgang gikk etter de skillelinjer Knutsen refererer, basert på økonomiske og nasjonale motsetningsforhold. Denne kampen hadde et klart *defensivt* element — en skulle f.eks. som en av hovedoppgavene verge landets uavhengighet i forhold til USA. Men innebygd i denne tenkemåten lå også et *offensivt* element. Når massene under partiets ledelse hevdet landets suverenitet og nedkjempet monopolkapitalens makt, svekket en samtidig avgjørende kapitalismen som system. Dermed var muligheten åpen for å føre prosessen videre til neste fase, som var etablering av proletariatets diktatur og innføring av sosialismen. I denne fasen ville rimeligvis klassekonstellasjonen bli en annen, men dette lå i framtiden og ble lite klarlagt. I det hele var strategien beheftet med flere uklare punkter. Denne strategien var imidlertid ikke noe Furubotn-fløyen hadde suget av eget bryst. Den var et produkt av kommunistpartienes generallinje slik den var blitt utformet etter dannelsen av Kominform høsten 1947[21]. Slik sett dreier det seg om en spesiell variant av den anti-monopolistiske strategi som en rekke kommunistpartier har fulgt i en eller

annen form etter krigen og som mange av dem, f.eks. NKP, også står på i dag[22]. Men om disse strategiene slik sett har et felles utgangspunkt i synet på skillelinjene, kan de atskille seg sterkt når det gjelder andre teorielementer, slik vi så tilfellet var med Furubotn-fløyens syn på overgangen til sosialisme før og etter venstre-dreiningen. Knutsen legger vekt på kontinuiteten mellom de to fasene, men overser etter min mening at den anti-monopolistiske strategien i denne nye venstre-fasen på sentrale områder innebærer en ny-orientering, om en vil et *brudd*, i forhold til plattformen 1945—47. Dette får konsekvenser når Knutsen vil bruke konklusjonene sine på dette området til å forklare sider ved Herøya-aksjonen.

Var Furubotn-fløyens strategi «revolusjonær»? Selv vil jeg legge vekt på dens klart uttalte revolusjonære siktemål — om en vil på strategiens *offensive* element — som i alle fall gjorde den revolusjonær i intensjon. Slik sto den ikke i motsetning til det nye synet på overgangen til sosialismen som er referert ovenfor. Det kan også være mulig at Furubotn-fløyen høsten 1948 understreket det offensive elementet sterkere enn hva som var vanlig blant kommunistpartiene i vest, men det skal ikke drøftes her[23].

NKPs linje og HAFs «gjenreisningsargumentasjon»: Konsekvens, inkonsekvens eller taktikk?

I hvilken grad kan de grensene Knutsen mener å finne for Furubotn-fløyens venstre-dreining forklare HAFs «gjenreisningsargumentasjon», som påberopte seg verdier tatt fra de nye forestillinger i fagbevegelsen knyttet til regjeringens stabiliseringpolitikk etter krigen? Slik jeg tolker Knutsen, resonnerer han på følgende måte: Den hovedmotsigelsen mellom monopolkapital og folk som NKP — og Furubotn-fløyen — sto på 1945—47 var et sentralt ideologisk element som var «konstituerende for partiets politiske profil i dets sosialdemokratiske fase»[24]. Viktige sider ved denne «profil», som tesen om den fredelige overgang til sosialismen, et nytt syn på staten (det Knutsen kaller forestillingen om «en demokratisk folkestat»[25]), samarbeidsholdning overfor DNA og prinsipiell tilslutning til stabiliseringspolitikken, var logisk sett i samsvar med denne hovedmotsigelsen, ja, var t.o.m. logisk *nødvendige* følger av dette utgangspunktet. Når Knutsen har påvist kontinuiteten i synet på hovedskillelinjen, så resonnerer han nem-

lig som om det også var kontinuitet når det gjaldt synet i de andre spørsmålene fra forrige fase og til venstrefasen (med mulig unntak når det gjaldt den fredelige vei). Resonnementet støttes i hovedoppgaven av en opplysning om at Knutsen i 1948-årgangen av «Vår Vei» ikke fant noe oppgjør hverken med stabiliseringspolitikken eller produktivitetsideologien[26]. Kritikken av stabiliseringspolitikken fra Furubotn-fløyens side var derfor ifølge Knutsen heller ikke av prinsipiell natur, men begrenset seg til angrep på *utøverne* av denne politikken og på dens «uheldige utslag». Kritikken «nådde ikke ut over et reformistisk grunnlag»[27]. Resultatet av dette måtte da bli at HAF-styret ikke kunne «føre fram en begrunnelse for kravet som rettet seg mot stabiliseringspolitikkens kapitalistiske grunnlag», for «det . . . var det ikke noe objektivt grunnlag for i partiets ideologi»[28]. Gjenreisningsargumentasjonen var derfor ikke *taktisk* begrunnet, men en logisk følge av Furubotn-fløyens fortsatt ikke-revolusjonære plattform med alle dens elementer av kontinuitet fra perioden forut.

Har Knutsen rett i sitt syn? Etter min mening er resonnementet *ikke* holdbart. Det bygger på feilaktig utgangspunkt, og det lar seg dessuten empirisk påvise at Furubotn-fløyens standpunkter var andre enn de Knutsen vil tilskrive dem i de spørsmål som her er av interesse.

Hovedsvakheten ved Knutsens fremgangsmåte er etter min mening at han overser de klare elementer av *diskontinuitet*, av brudd med tidligere standpunkter som finnes i Furubotn-fløyens venstreplattform, til tross for samme syn på hovedskillelinjen i politikken. 1945—47 hadde det nevnte synet på hovedskillelinjen ført til en strategi som innebar forsøk på å etablere en bred folkefront *ovenfra* — med støtte til DNA, positivt syn på staten og prinsipiell tilslutning til stabiliseringspolitikken. Under venstre-dreiningen inngikk det samme synet på hovedskillelinjen i en politikk der målet var — og bare kunne være — en folkefront *nedenfra*. Det innebar en klar frontstilling *mot* alle andre partier, inklusive DNA, *mot* statsapparatet, *mot* stabiliseringspolitikken. En fant på disse områdene under venstre-dreiningen tradisjonelle holdninger fra kommunistpartienes venstre-faser før krigen, men nå i kombinasjon med de nye forestillinger fra etterkrigstida som gjenspeiler det særegne ved denne siste venstredreiningens karakter og funksjon. Sosialdemokratene var således klasseforrædere, men nå *også* forrædere mot den nasjonale sak. Statsapparatet var et borgelig organ, «en institusjon som leder

hele bursjoasiklassens felles anliggender»[29], men nå dessuten i særlig grad et direkte organ for en bestemt del av borgerskapet, nemlig monopolkapitalen — var blitt «storbursjoasiets politiske klasseorganisasjon i Norge»[30] — og i tillegg et *unorsk* organ osv.[31] At det fra disse posisjonene logisk sett kan avledes noen grunnleggende tilslutning til den «økonomiske generallinje»[32] som de sosialdemokratiske forrædere utformet på vegne av den monopolkapitalistiske stat, synes jeg *ikke* virker rimelig. Jeg finner det derfor heller ikke rimelig at kritikken av stabiliseringslinjen skulle begrense seg til å gjelde uheldige utslag (og utøverne av denne politikken. Disse siste kunne da logisk sett også bare angripes for å være ansvarlige for de samme uheldige utslag).

At dette ikke virker rimelig, er en ting. Men jeg kan heller ikke se at kildene gir dekning for en slik tolkning. Mot Knutsens påstand om at Furubotn-fløyen ikke angrep stabiliseringspolitikkens «kapitalistiske grunnlag» vil jeg f.eks. henvise til en artikkel fra juni 1948 der Egil Berg, som var økonomi-spesialisten blant Furubotns nærmeste medarbeidere, slo fast: «Innholdet i den norske Regjeringens reguleringspolitikk har vært å sikre kapitalismens stabilisering i Norge»[33], dvs. det samme som Knutsen kommer til i sin analyse av denne politikken. Og dette var *ikke* ment som noen honnør til DNA fra Bergs side. I virkeligheten angrep Furubotn-fløyen stabiliseringspolitikken ved en rekke anledninger — med beskyldninger som i høy grad overskred grensene for hva en med rimelighet kan si gikk på «uheldige utslag» av denne politikken. Angrepene gjaldt det de anså for å være denne politikkens grunnleggende innhold: styrking av kapitalismen i den spesifikke form at monopolkapitalen var den gruppe som styrket sine posisjoner både politisk og økonomisk. Følgende sitat kan tjene som eksempel:

> «Etter krigen har big business og en klikk hjemlige storkapitalister gjennom statsapparatet grepet inn i landets økonomiske liv til fordel for sine egne snevre interesser. Dette har skjedd under bedragerske paroler som «planøkonomi», «økonomisk demokrati», «stabilisering», «regulering» osv., vel egnet til å tilsløre det virkelige innhold i politikken. Høyreledelsen innenfor Det Norske Arbeiderparti med Regjeringen i spissen går aktivt inn for denne politikken og tilslører dens forhold for massene. Alle «sosialister», uansett politisk parti, som ligger under for opportunistiske fordommer angående staten, vil i skrift og tale uvegerlig bli en støtte for denne folkefiendtlige politikken.»[34]

I et annet skrift, også av Berg, heter det at «stabiliseringspolitikken forholder seg til monopolkapitalen som øksen til tømmerhoggeren»[35], «stabiliseringspolitikken er den reaksjonære monopolkapitals politikk som fører til kaos og kriser på det økonomiske område»[36] osv. Ja, det var denne ruinerende virkning av stabiliseringspolitikken for arbeiderklassen, bøndene og småborgerskapet som var en hovedpremiss for den maktkampstrategi Furubotn-fløyen var talsmenn for. Å begrense seg til å angripe denne politikkens «uheldige utslag» var nettopp hva de angrep Løvlien-fløyen for å gjøre — siste setning i det siterte utdraget fra «Vår Vei» — artikkelen ovenfor (note 34) var derfor et tilsiktet spark til denne fløyen. For så vidt var «opposisjonell reformisme» en etikett de sikkert kunne tenke seg å bruke om den konkurrerende fløy i parti-toppen.

Furubotn-fløyens plattform innebar altså en krass avvisning av stabiliseringspolitikken. Da er det også grunn til å stille spørsmål ved Knutsens påstand om at Furubotn-fløyen også under venstrefasen sto fast på «produktivitetsideologien». Den var jo intimt knyttet til stabiliseringslinjen. Noen grundig undersøkelse av dette spørsmålet er vel ikke foretatt. Knutsens konklusjon synes som nevnt dels å framkomme ved en logisk deduksjon av den påviste kontinuitet angående hovedskillelinjen. Slik jeg har påvist, er dette neppe en holdbar framgangsmåte. Dessuten viser han som nevnt til at han ikke fant noe oppgjør med produktivitetsideologien i 1948-årgangen av «Vår Vei».[37] Jeg synes det må være minst like påfallende at en — etter en rask skumlesning av årgangen — ikke kan finne noe videre om dette spørsmålet i det hele tatt. Tatt i betraktning at NKP ifølge Knutsen tidligere «overgikk» DNA i agitasjon for økt produksjon[38], må fraværet av slik agitasjon i 1948-årgangen i seg selv være et signal om kursendring. *Ingenting* kan også være *noe*. Men både i det som faktisk skrives i dette tidsskriftet, og i andre kilder, finnes det holdepunkter for å hevde at det tidligere synet i løpet av venstre-dreiningen eksplisitt avskrives. Nettopp i «Vår Vei» gås det i en artikkel f.eks. til angrep på formuleringer som at arbeiderne må gjøre «en effektiv innsats i samfunnsmessig produksjon» — det stemples som:

> «uttrykk for en rent høyresosialistisk eller kapitalistisk standpunkt som søker å stille seg over klassene, tilsløre de uforsonlige klassemotsetninger i det kapitalistiske utbyttersamfunn og fremme illusjo-

nene om at de utbyttede og utbytterne kan ha felles samfunnsmessige interesser».[39]

Jeg vil derfor avvise Knutsens påstand om at grunnleggende akseptering av stabiliseringslinjen og produktivitetsideologien fortsatt hadde sin plass som bestanddeler i Furubotn-fløyens nye venstre-plattform. Denne konklusjonen lar seg ikke belegge hverken gjennom logisk avledning eller ved en konkret empirisk undersøkelse, selv om jeg som Knutsen må ta forbehold når det gjelder hvor *sikre* konklusjoner en kan legge fram uten en systematisk undersøkelse av spørsmålet. Men det betyr at Knutsens forklaring på HAF-styrets gjenreisningsargumentasjon — det begrensete i Furubotn-fløyens venstre-plattform — blir stående ubevist.

Men fortsatt gjenstår da problemet med å forklare denne type argumenter til fordel for kravet om kortere arbeidstid for skiftarbeiderne. Knutsen påviser jo at slik argumentasjon forekom i betydelig omfang.

Var argumentene *taktisk* begrunnet? Knutsen fant i og for seg rimelige argumenter for dette.[40] Og når hans alternative forklaring som påvist må anses som tvilsom, gjenstår fortsatt denne muligheten.

Likevel er det mulig at Knutsen i og for seg gjør rett i å rette søkelyset mot Furubotn-fløyens politiske plattform i denne sammenhengen. Men nøkkelen ligger da ikke i venstredreiningens grenser generelt, der Knutsen mener å finne den, men i grensene på det *tidspunkt* da Herøya-aksjonen begynner. En må m.a.o. i sterkere grad understreke venstredreiningens karakter av *prosess*, og undersøke posisjonene på det *stadium* av denne prosessen en befinner seg. En så omfattende linjeendring innebærer en vanskelig omstilling både når det gjelder tanke og handling. Før den nye linjen har slått igjennom slik at en har trukket konsekvensene på alle områder; før den har slått igjennom som rettesnor for politisk atferd på alle nivåer i partiet, vil det gå *tid*. Venstredreiningen begynte høsten 1947 og skjøt fart ut over våren 1948. Men den aksellererte og fikk sin endelige form først under «partidiskusjonen» på høsten og fram mot landsmøtet i februar 1949 — dels som et våpen mot den sittende ledelsen i partiet, som i sitt flertall jo tilhørte Løvlien-fløyen.

Når det gjelder synet på stabiliseringspolitikken og produktivitetsideologien, vil jeg forsøksvis antyde tre ulike stadier i Furubotn-fløyens — og for så vidt hele NKP's hold-

ning. De har følgende særtrekk: 1. Prinsipiell tilslutning til regjeringens linje i begge spørsmål, men med kritikk av den praktiske utforming. Betinget tilslutning til resignasjonslinjen for lønnstakerne. Dette var linjen fra 1945 og utover. — 2. Fortsatt tilslutning på de to punktene i prinsippet, men nå gjort betinget av en annen fordeling av resultatene. Dvs. at en eksplisitt går imot resignasjonslinjen. Ut fra Knutsens framstilling kan denne fasen i alle fall for Løvlien-fløyens vedkommende dateres til LO's representantskapsmøte i august 1947.[41] — Trolig var holdningen også den samme i Furubotn-fløyen på dette tidspunktet. — 3. Nå også eksplisitt avstandtaken fra hele stabiliseringspolitikken og fra produktivitetskampanjen. Overgangen til denne fasen er vanskeligere å tidfeste, men med utgangspunkt i det som er drøftet ovenfor må det være mulig å fastslå at Furubotn-fløyen i alle fall har gått inn i denne fasen i løpet av siste del av høsten 1948 (jfr. note 39). Utad markeres denne fasen vel sterkest med at NKP's representant, Roald Halvorsen, trer ut av «Sentralkomiteen for økt arbeidseffektivitet» med et åpent brev der han karakteriserer kampanjen for økt arbeidseffektivitet med uttrykk som «en arbeiderfiendtlig, folkefiendtlig, nasjonalfiendtlig kampanje», som er «ensbetydende med forræderi mot arbeiderklassen»[42] osv. Videre må en ha for øye at den generelle kritikk av stabiliseringspolitikken kom først — mens oppbruddet fra produktivitetslinjen kom noe seinere, i det det var det en følge av det første.

Dette gjør det rimelig å anta at det i perioder har vært en viss *inkonsekvens* i Furubotn-fløyens politiske tenkning. Nettopp i 1948 er det rimelig at en slik vil finne «nye» og «gamle» holdninger side ved side inntil en har bragt holdningene til de ulike spørsmål i samsvar med hverandre.

Herøya-konflikten begynner og utvikles på et tidspunkt da overgangen fra fase 2 til fase 3 er i gang, men neppe avsluttet i den forstand at den har nådd alle områder av politikken og alle nivåer i partiet. Gjenreisningsargumentasjonen *kan* derfor avspeile at oppbruddet fra stabiliseringslinjen vel er i gang, men at det ennå ikke har nådd produktivitetslinjen. Slik sett kan det godt hende at HAF-lederne har trodd på sine egne argumenter av denne typen, slik Knutsen påpeker.

Men det forteller ikke noe om hvilken *vekt* det uttalte mål — å ville bidra til å øke produksjonen — faktisk hadde. Det må her være grunn til å komme tilbake til de *taktiske* momenter og trekke dem inn i forklaringen. Knutsen peker som

nevnt selv på flere forhold som peker i den retning[43]. Ikke minst den påfallende opptrapping av denne typen argumenter samtidig med at konflikten begynner, styrker denne hypotesen. Knutsens alternative forklaring er at denne tenkemåten sto så mye sterkere i det Furubotn-influerte HAF-styret, som nå kom sterkere inn i bildet, enn blant massen av medlemmer i HAF. Dette blir stående ubelagt — henvisningen til Furubotn-fløyens politiske plattform under venstre-dreiningen er som påvist lite velegnet som belegg. Jeg vil i tillegg peke på at møtereferatene fra NKPs bedriftscelle etter juni 1948 ikke gir noe som helst belegg for at en *internt* var videre opptatt av produksjonsproblemet[44].

Som Knutsen påpeker, hadde HAF ganske gode «saklige» argumenter til støtte for sitt krav[45]. Sjansen til å vinne bred støtte for kravet, og til å føre det fram til seier, tilsa derfor at det kunne være fordelaktig å begrense aksjonen til en rent *«faglig»* aksjon og ikke gjøre den til en ren politisk demonstrasjon ved å begrunne kravet med «stabiliseringspolitikkens kapitalistiske grunnlag»[46], slik Knutsen mener konsekvensen burde ha vært. Hovedsaken var å føre aksjonen fram til seier. Til det brukte en de argumentene en trodde kunne vinne gehør og ville svekke motstandernes angrep. Knutsen redegjør for de massive angrepene på aksjonen, men jeg synes han unnlater å trekke disse inn som forklaringsfaktor når det gjelder de argumentene HAF møtte disse med. Var det ikke slik at HAF ble tvunget til å diskutere på motstanderens premisser? Uansett var aksjonen *i realiteten* et slag mot DNAs stabiliseringspolitikk. Resignasjonslinjen ble torpedert ved at arbeiderne krevde samme lønn for mindre arbeid (jfr. HAFs tilsvar til Arbeidsretten)[47]. Slik oppfattet da også DNA- og LO-ledelsen saken — ingenting tydet på at de lot seg besnære av bekjennelsene til gjenreisningsideologien. At dette politisk sett betydde at NKP-erne begrenset agitasjonen rundt aksjonen til «dens økonomisk orienterte fagforeningsperspektiv», som Knutsen påpeker [48], er en konsekvens som det selvsagt er viktig å være oppmerksom på.

Til slutt vil jeg påpeke at jeg overhodet synes Knutsen legger for stor vekt på hva aksjonistene sier og trekker for vidtgående slutninger på det grunnlaget. Slik forklarer jeg utsagn fra Knutsens side om at «målet var å øke produksjonen og å bedre skiftarbeidernes kår»[49] — i nevnte rekkefølge. Det vi med sikkerhet kan si — ut fra HAFs handlinger — var at det prioriterte målet klart var «å bedre skiftarbeidernes kår». Dersom

økt produksjon hadde vært den prioriterte målsetting, kunne en jo, som Knutsen selv påpeker[50], like godt ha fortsatt med den gamle skiftplanen. At produksjonen i første omgang måtte gå ned når arbeiderne arbeidet 6 timer mindre, måtte være innlysende. Dette var det første, og sikreste resultat av å innfri kravet. Hvorvidt dette på lengre sikt kunne tas igjen, måtte nødvendigvis være mer usikkert. Jeg synes derfor dette peker seg ut som et vikarierende motiv, eller i alle fall som en klart *underordnet* målsetting i realiteten.

Slik vil jeg stille opp den alternative hypotese at gjenreisningsargumentasjonen sprang ut av en situasjon der *taktiske grunner* klart tilsa å kjøre fram denne og beslektet «saklig» argumentasjon, samtidig som en *uklar ideologisk overgangsfase* gjorde en slik argumentasjon politisk mulig.

Noter

1. Paul Knutsen: «Statsbærende og opposisjonell reformisme» i Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie nr. 2/77 (Heretter forkortet: TFAH), s. 5—63.
   Paul Knutsen: «Stabilisering og kamp» — Herøya Arbeiderforenings aksjon for kortere arbeidstid i 1948. — Hovedoppg. i historie våren 1974 (utrykt).
2. Se TFAH 2/77, s. 30—33.
3. Samme sted (heretter forkortet s.st.), s. 24.
4. s.st., s. 33.
5. s.st., s. 25—27
6. s.st., s. 27.
7. s.st.
8. s.st.
9. s.st.
10. H.I. Kleven: «Proletariatet og statsmakten», i «Vår Vei» 1948, s. 17. Artikkelen er datert oktober 1947 og ble offentliggjort i januarnummeret av tidsskriftet.
11. s.st., s. 21, s. 24, s. 25.
12. TFAH 2/77, s. 27.
13. Arvid G. Hansen: «Noen merknader om enhetspolitikken i historisk belysning», i «Vår Vei» 1948, s. 622.
14. P. Furubotn: Skriv til den politiske kommisjon, datert 3/5-48, s. 2. Som materiale nr. 86 fra NKPs Opplysningsutvalg ble det i stensilert form distribuert i partiet høsten 1948. Skrivet var et angrep på uttalelser av Løvlien i «Friheten»s 1. mai-nummer. Det inngår som kap. 1 i en artikkel av Furubotn i «Vår Vei» 1949, s. 5—48. De anførte sitater finnes der på s. 8.
15. *«Vår Vei»* 1948, s. 578.
16. Einar Berg og Andreas Kelen: *«Fredelig overgang til sosialismen?»*, i «Vår Vei» 1949, s. 58—70. Artikkelen er datert november 1948.

17. Ole Haug: «Statens rolle og skattepolitikken» i «Vårt Arbeid», nr. 11—12/48, s. 28: «Oppgaven for arbeiderklassen i Norge, på samme måte som for arbeiderklassen i alle kapitalistiske land, er å *knuse denne stat med makt* og opprette sitt eget herredømme, proletariatets diktatur — arbeiderklassens statsmakt» (min uthevn., TH).
18. Se f.eks. «Studere, lære, kjempe, seire» nr. 1 (manus datert 16/11 -48), s. 31, der en finner samme formulering som i siste del av sitatet referert til note 15. — Se også nr. 2 av tidsskriftet (manus datert 20/11 -48), s. 12: «Marxismen-leninismen lærer at den almene lov for den sosialistiske revolusjon er at utbytterklassens herredømme styrtes med vold . . .».
19. Se f.eks. T. Halvorsens: «Fra motstandskamp til partistrid». Oppgjøret med «det annet sentrum» i NKP 1949/50. — Hovedoppgave i historie våren 1970 (utrykt), s. 13, der det bl.a. heter at NKP under venstredreiningen utviklet seg til «et revolusjonært parti». Her var den refererte plattform for Furubotn-fløyen det viktigste kriterium. En annen sak er at den formuleringen som ble brukt — og som gikk på hele NKP — i alle tilfeller var for kategorisk formulert, noe som også framgår av kap. 5 i samme arbeid.
20. Når det gjelder Furubotn-fløyens politiske standpunkter og Løvlien-fløyens tilsvarende i 1948 og inn i 1949, se Halvorsen, s. 145—171.
21. Se f.eks. deklarasjonen fra Kominforms stiftelsesmøte, gjengitt i «Vår Vei» 1948, s. 6—9. Se også Otto Kuusinens artikkel gjengitt i samme tidsskrift, s. 129—136, og artikkelen om forbundet mellom arbeiderklassen og bøndene, s. st. s. 325—329, som var tatt fra Kominforms organ.
22. Se f.eks. H.I. Kleven: «Vår strategi», Oslo 1974, om NKPs plattform. For kritikk av denne type strategi, se tidsskriftet «Kontrast» nr. 6/76 (nr. 62).
23. Om linjen generelt, se f.eks. F. Claudin: *«The Communist Movement»*, London 1975, s. 465—479. Også i øst-europeisk historie-skriving pekes det på den *defensive* karakter kampen nå fikk, jfr. DDR-historikeren Hella Kaeselitz i «Zeitschrift für Geschichtswissenschaft», nr. 10/1977, s. 1293. Om Furubotn-fløyen, se den øst-tyske utsendingen Anton Ackermanns angrep på Furubotn-fløyen og dens «revolusjonære utålmodighet» på NKPs landsmøte febr. 1949, i Halvorsen, bilag 10, s. 6.
24. TFAH 2/77, s. 24.
25. s.st., s. 26.
26. «Stabilisering og kamp», s. 84, note 63.
27. TFAH 2/77, s. 50.
28. s.st., s. 33.
29. P. Furubotn: «Hovedvilkåret for at NKP, arbeiderklassen og de brede folkemasser skal kunne foreta en seierrik framrykning», i «Vår Vei» 1949, s. 20.
30. Rolf Carlsen: «Skattene, staten og det arbeidende folk», i «Vår Vei» 1948, s. 475.
31. Halvorsen, s. 165.
32. TFAH 2/77, s. 6.
33. Egil Berg: «Geneve-avtalen — en trusel mot Norges næringsliv», i «Vår Vei» 1948, s. 324.
34. Rolf Carlsen, s. 471.

35. Egil Berg: «Noen merknader om den økonomiske utvikling i Norge etter krigen og stabiliseringspolitikken». Materiale nr. 82. (stensil) fra NKPs opplysningsutvalg. s. 10. Materialet må være utgitt høsten 1948.
36. s.st.
37. jfr. note 26.
38 TFAH 2/77. s. 56. note 4.
39. Martin Brendberg: «Norges Kommunistiske Partis linje i boligspørsmålet». i «Vår Vei» 1948. s. 584. Se også Egil Bergs skrift (jfr. note 35). s. 9. der det bl.a. heter: «Som bekjent er det ikke arbeiderklassen. det norske folk som forvalter den akkumulerte kapital. men den innen- og utenlandske monopolkapital. enten direkte eller gjennom den kapitalistiske stat. Den akkumulerte kapital blir derfor ikke kilden til økt levestandard for arbeiderklassen og det norske folk. men tvertimot kilden til nye kriser. *Med dette utgangspunktet må kommunistene ta stilling til produksjonsøkningskampanjen*, sparekampanjen og resignasjonslinjen» (min uthevn., TH).
40. «Stabilisering og kamp». s. 72—73.
41. TFAH. s. 17—18.
42. Roald Halvorsens brev av 27/1-49 ble offentliggjort i «Vårt Arbeid» nr. 3/49 — de anførte sitater finnes på s. 9. Brevet ble også offentliggjort i «Friheten». 5/2 -49.
43. jfr. note 40.
44. *Cella på Herøya*, Oslo 1952. s. 80—86.
45. TFAH. s. 34—35.
46. s.st.s. s. 33.
47. «Stabilisering og kamp». s. 149. bilag 5. pkt. 1.
48. TFAH. s. 50.
49. s.st.
50. «Stabilisering og kamp». s. 73.